

Butlletí

del

Centre Excursionista de Catalunya

ICONOGRAFIA DE LA PORTALADA DE RIPOLL

(Continuació)

A la part anterior esquerra del portal queden per descriure dues faixes ab representacions esculpides. Si per descriure-les vui seguir un orde cronològic, haig de començar per la faixa inferior, començant per l'esquerra y tirant cap a la dreta, y d'aquí pujar al damunt per procedir de dreta a esquerra fins a tombar en el parament lateral que ocupa la part mitjera y inferior en l'espai que va entre la columna d'angle y la paret de l'iglesia.

He de confessar-vos que costa prou de trobar el significat d'aquestes escenes, fins ara, que jo sàpiga, sempre mal interpreta-des. Vosaltres podreu judicar de si la meua interpretació y comentari són encertats.

La primera escena de la part baixa a part esquerra es una traslació de l'Arca de l'Aliança. No pot esser la triomfal volta entorn de Jericó, perquè'l text sagrat, al contar-la, parla dels sacerdots que portaven el sagrat símbol del pacte entre Déu y son poble, conforme pot llegir-se en el llibre de Jossuè, capítol II, versos 13, 14 y 17, y l'artista de Ripoll volgué presentar-la sobre un carro tirat per bous, de que parla'l llibre II dels Reys, cap. VI, versos 3 y 6. Per ço entenc que intenta mostrar en pedra la traslació del Tabernacle del Senyor en temps del profeta David fins a la ciutat santa de Jerusalem. L'arca té la forma d'una estela o un cofre ab coberta a dues vessants, portant una inscripció que està a hores d'ara ben aperduada. Al costat del sagrat dipòsit del poble escullit hi ha una torra y una casa ab doble portal d'arc quelcom trilobat y finestra ab una mitja figura al cim, vengent-s'hi encara una torra y una muralla que sens dubte fan referencia a Jerusalem. A un costat hi ha un home quasi nu en actitud de ballar, y a l'altre un personatge ab un corn sostenint l'Arca perquè no caigui (núm. 48). Tot

això convé ab lo que diu el capítol VI parlant de lo que succeí a l'esser traslatat el Tabernacle del Pacte desde la casa d'Obedom

M. V. P. P. 100

Geteu fins a la ciutat de David. Aquest rey diu el text sagrat que anava cenyit d'un efod de lli y que ab totes ses forces saltava davant de l'Arca del Senyor, lo que vist per sa esposa Michol, filla del rey son predecessor Saul, sigué causa de que interiorment se burlés de son marit y després imprudentment li digués, en sò de mofa, que s'havia mostrat ben gloriós descobrint-se davant les esclaves dels seus sirvents y despullant-se com un joglar; lo que li valgué una resposta aspríssima de David y que'l Senyor la castigués deixant-la estèril (versos 12 a 23). Per significar això l'esculptor, sobre la casa ab dos portals y finestra que representà al costat de l'Arca, hi féu sortir una mitja figura alusiva a Michol.

Diu també'l citat text que en la traslació de l'Arca Santa eren ab David set chors, representats en nostre relleu per set homes que van prop del rey que exalta'l Senyor ab sos balls y salts, y dels que dos van sonant corns y els altres ab moviments de joya estan cantant les magnificències de l'Adonai envers el seu poble escullit (núm. 49).

L'altre personatge que va al costat del sagrat depòsit dels jueus, y que apar aguantar-lo mentres toca'l corn, es fàcil que's refereixi a lo

succeit en la traslació de l'Arca desde la casa d'Aminadab fins a la d'Obedom, quan Oza extengué la mà per detenir-la, pensant que'l carro's volcava; però com no li era senyalat an ell aquest ofici, fou ferit de mort per haver-se atrevit a tocar lo que no era

permès més que als levites. Y aquí hem de notar que si l'autor del relleu no volgué representar dues escenes diverses, no s'atengué pas en absolut a lo que sobre la traslació de l'Arca diu el llibre primer dels Paralipòmens, perquè aquest distingeix molt bé entre'l sistema de traslació usat desde Cariatiarim a la casa d'Obededom, en que's féu empleu d'un carro nou (cap. XIII, vers 7); però en la nova etapa desde la mansió d'Obededom fins a Jerusalem s'havia ja reorganisat el col·legi dels levites, afirmant el text sagrat que aquests portaven l'Arca sobre ses espatlles (cap. XV, versos 2 y 15). El mateix llibre dels Paralipòmens diu també respecte al vestit que portava'l rey David a l'esser mofat per sa esposa Michol, que, com els levites, duya túnica o *stola* de *byso*, però que també estava cenyit d'un *ephod* de lli, que devia ser per sostenir-li alta l'estola a fi de que pogués dançar bé. Per ço apar que l'artista de Ripoll tingué sols present el llibre dels Reys, que no dóna tants detalls, y els que dóna no discrepen absolutament en lo que's consignà en pedra. Aquest llibre no'n parla de levites portant l'Arca en la segona etapa del viatge de traslació y sí dels bous y carruatge de la primera part, ab lo que no es d'extranyar que l'escultor cregués que lo que's féu en el primer troç de la carrera succeí en l'entrada a Jerusalem, y més explicant-se detalladament lo primer.

Si la representació que vinc de mostrar-vos sembla formar dos compartiments y contenir dues escenes, més encara apar fer-ho la que segueix, fins a completar y acabar d'omplir de figures aquesta faixa inferior. Al costat dels chors acompanyants de l'Arca s'hi veu una ciutat ab altes torres emmarletades y defensada per muralles fortificades (núm. 5o), donant l'idea d'una població murada, però ab particularitats que fan abandonar l'idea de que's tracti de Jericó, com s'es dit fins ara. Aquí s'hi representa la ciutat de Sion, Jerusalem víctima d'una terrible peste en càstic d'haver tingut David la vanagloria de fer comptar el poble d'Israel, tal com narra ab son peculiar encant el capítol XXIV del segon llibre dels Reys. Diu el sagrat text que'l Senyor ordenà al profeta Gad que's presentés a David y li dongués a escullir entre tres càstics o grans calamitats: set anys de fam, tres mesos de guerra en la que tindria de fugir davant dels seus contraris o tres dies de pesta en sa terra. El profeta rey, dels tres mals escullí y trià'l que li semblà menor, o sia la pesta, que fou tant mortífera que costà l'existència a setanta mil homes. Y afegeix que havent l'àngel del Senyor extès sa mà sobre Jerusalem per aniquilar-la, l'Omnipotent va commoure-s de la gran aflicció en que estava negat el seu poble y digué a l'àngel flagelador

que ja n'hi havia prou, que aleshores detingués la seva mà. Y l'àngel, que estava de costat de l'era d'Areuna Jebuseu, fou vist per David, que, dirigint-se al Senyor, implorà misericòrdia pel seu poble y confessà que ell era qui havia comès el pecat y que, per tant, an ell corresponia'l càstic y la punició, oferint-se a sofrir la pena que s'infligia als que res havien fet, demanant que la venjança del seu pecat tornés contra d'ell y la casa del seu pare. Per ço l'escultor deixà en la pedra no una ciutat cayent, sinó alta ab ses torres y muralles, ab un pòrtic d'arcs en primer terme, sota del qual jauen quatre cossos amortallats de les víctimes de la pesta. Sobre la ciutat hi posà l'àngel ab el glavi nu, com ferint-la, y per entre ses torres apareix David ab la mà al pit en senyal de contrició (núm. 50).

Al costat d'aquesta representació hi ha un episodi que ab ella té estreta referencia. El profeta Gad, ab nimbe de sant y un volum en ses mans, se presenta al rey David y li ordena que alcés l'altar del Senyor en l'era d'Areuna, al lloc ont havia vist l'àngel, lo que fet pel rey, que comprà la terra, els bous y el carro ab que devia transportar-se l'Arca per cinquanta sicles, y havent immolat holocaustes y víctimes pacífiques, el Senyor se féu propici per la terra, cessant la plaga sobre Israel. Darrera del profeta l'escultor hi presentà cap-baixos y apesaratats cinc soldats de l'èxercit de David (núm. 51), lluint llança y escut-rodella ab floró, sense cervellera y ab túnica curta feta de teles.

Una inscripció que va sobre aquestes escenes confirma l'interpretació que acabo d'expressar: ARGHAM CANTANTES DEDUCUNT ET IUBILANTES — ANGELVS EST VINDEX SCELERIS SED GAD NECI JUDEX. La primera part es casi expressió de lo que diu l'Escriptura Santa parlant de quan David y el poble d'Israel portaven l'Arca del Testament del Senyor ab alegria y sò de bucina *in júbilo et in canglose bucinae* (llibre II Reys, 6 y 15). La segona part, per esser ab la cadencia lleonina de que tant gojosos estaven els poetes dels segles mitjos, potser tindria de dir: *Angelus est sceleris vindex, sed Gad necis judex*.

No sé pas entendre com s'es anat a buscar en l'història d'Esther la significació de l'assumpte que segueix, o sia del primer de la part dreta de la faixa sobre l'anterior. No es el triomf de Mardoqueu y sa conseqüència de la ruina d'Aman, sinó la tant humana escena que succeí quan David, essent molt vell, no podia valdre-s de sí mateix y els seus súbdits li portaren la sunamitis Abisag perquè'l cuidés y el fes entrar en calor y reacció. Aleshores, segons

conta'l llibre III dels Reys, en son capítol I, un dels fills de David, Adonies, pretenia la successió y es feya honrar com hereu del reyalme de son pare; però Bethsabé, una de les esposes del rey, per consell del profeta Nathan, se presentà al seu marit y, postrada a terra, l'adorà, y com ell li demanés què volia, ella contestà recordant-li la promesa de que llur fill Salomó l'heredaria y succeiria en el regne; venint a corroborar la demanda de la mare'l profeta Nathan, que denuncià al pare y rey la manera com Adonies s'havia fet proclamar sense permís de David. L'autor de la portalada de Ripoll tingué ben present la narració del text sagrat a l'esculpir aquesta representació. David, ab diadema cerco-lada y de posat com d'un home revel·lit, seu en banc cobert d'un coixí y porta ceptre llarg llancejat, y al seu darrera hi té una dòna, Abisag, que du vel y toca y l'aguanta com s'ajuda a sostenir y a moure un malalt. Als peus del rey hi ha arraulida Bethsabé. El profeta Nathan, ab un llibre a la mà, està prop d'ella. El nimbe orna la testa de l'home de Déu que acaba de decidir l'assumpte de la successió en la cadira dels reys de Judà (núm 52).

El mateix capítol del llibre tercer dels Reys, aont se compta l'història anterior, explica que David féu cridar al sacerdot Nathan y Banaías, ordenant-los que possessin a Salomó, el seu fill, sobre sa mula preferida y el portessin a Ghió, aont fos ungit rey, y, tocant la bocina, diessin: «Visca'l rey Salomó», y, feta aixís la proclamació, l'asseyessin sobre'l soli regi. Aixís va fer-se, y

Clasé d'A. Mas

diu el text que tota la multitud sortí darrera Salomó, fent-ho'l poble ab cant de flautes y alegrant-se ab gran goig, retronjint tota la terra ab el brugit que va moure-s. Y veus-aquí explicat l'assumpte del relleu que fa costat al de la demanda de Bethsabé. Repari-s la manera com l'esculptor representà la mula en que va Salomó, a qui segueixen dos personatges, potser el sacerdot Sadoch y el profeta Nathan, y saluden ab mostres d'entusiasme quatre dones (número 53).

Segueix una representació que ha sigut interpretada com figurant el judici de Salomó respecte al nen mort que una dòna havia baratat per altre viu, fent la substitució en ausència de sa mare. El capítol tercer del citat llibre dels Reys descriu el cas que s'es fet famós y ha sigut retret mil y mil vegades, proporcionant un dramàtic assumpte a més de quatre artistes. Nostre monument mostra al savi rey segut en banc sobre pompós coixí, vestit ab túnica, mantell obert sobre l'espatlla dreta y corona reyal, ab sa esquerra alçada com dictant una orde que es escoltada per un soldat que està de peu al seu davant y mostra l'espasa nua alçada ab sa dreta. Entre'ls dos hi ha les dues dones, totes ab el nen als braços, envollat com un fardell, tal com se feya antigament, que hi havia la costum de lligar ab el cos els braços dels infantons (núm. 54).

La darrera representació no es pas, com s'es suposat, el somni de Salomó demanant la sabiduria en una aparició que tingué en somnis una nit. Fou una idea més senzilla la de l'artista, perquè hi figurà l'arbre de Jessè, com si diguessim el fruit de benedició que havia de sortir de la descendència dels reys David y Salomó, el compliment de totes les promeses y profecies ab Jesús el Crist, tant esperat pel poble jueu. Per xò figurà un home agegut com dintre un llit y cobert son cos pels draps de cambra, sobre del que s'aixeca una auriola de forma apuntada o ojival sostinguda per dos àngels y dintre la qual hi ha'l Salvador assegut sobre coixí, nibat ab creu, benehint ab sa destra y tenint el llibre de la lley posat sobre'l genoll esquer (núm. 55). Aquí hi tenim en formació un tipu iconogràfic que no havia de tardar a fer-se comuníssim, complicant-se després ab la figuració d'un brot que, sortint de Jessè, anés serpentejant produint fulles y florescències en que hi apareixen els ascendents de Jesús y la successió dels reys de Judà. En aquesta representació de l'arbre de Jessè hi ha'ls dos elements necessaris indicats per les profecies: l'arrel, o sia Jessè, pare de David, y la flor o auriola en que reposa Jesucrist.

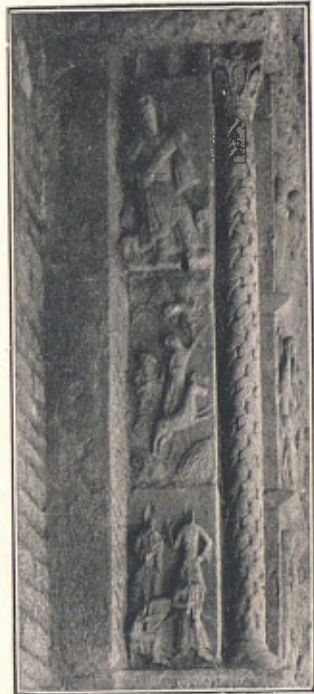
L'inscripció que va en el xanflà de la corniseta que corre sobre

aquestes quatre histories està terriblement mutilada. Com la de l'altra part, es impossible treure-n d'ella l'entrellat, perquè es més aperduada encara. Sols poden confegir-se aquests mots: ...IVDICAT HINC POPVLVM : IVSTE... Els tres punts entre els dos mots finals semblen indicar diferents versos.

En un petit espay que quedava entre les explicades representacions y l'arc del portal l'artista hi esculpí, com a l'altra part, una au xancruda, segurament una cigonya o grua (núms. 56 y 57). Judico va entretenir-me a trobar un sentit en aquest animal. S'ha dit que simbolisava l'amor paternal; però, com en tants simbolismes que volen trobar-se en les besties, no se m'acut més que repetir allò de *si non è vero...*

La serie d'escenes que he descrit pertanyents a la part esquerra de la portalada té son compliment en dues representacions que queden al costat. L'una, la superior, ve a esser el final en orde cronològic; l'altra, la del dessota, pertany al començament. Aquesta presenta quatre personatges ab hàbit talar, dos tocant ab son arquet el rebeu, altre l'arpa y un ab la mà alçada, com cantant y dirigint el chor (núm. 58), que té de relacionar-se ab la traslació de l'Arca de que he parlat y figuraria una vegada més l'alegria d'Israel en tal trasllat, que, segons l'Escriptura, se manifestava en tota classe d'instruments de fusta treballada, en citares y lires, en tímpanes, sistres y címbals (llibre II, Reg. VI, 5). L'altra, que va al damunt, y sota la figura d'un sant pertanyent al corteig superior, presenta'l rapte corporal del profeta Elies, explicat en el llibre IV dels Reys, capítol II. El profeta en viga s'alça del món y es dirigeix al cel, cap als núvols, mentres Eliseu té temps d'agafar son mantell, que li queda a les mans (núm. 59).

L'element que corona la portalada forma un gran cornisament, del qual s'es reduït a la mínima expressió l'arquitrau, innecessari aquí y convertit en un senzill dentellonat surmontat d'un tor ab

Clixé d'A. Amattler

entrellaços del que vos he parlat, sobre del qual hi va un gran fris ab imaginaria y l'encongida cornisa superior, formant un ràfol tallat en xanflà ornat d'una cinta fent crestetes y llis inferiorment, sostingut antigament per divuit mensuletes ab caps d'animals unes, motius vegetals altres, y recordant la clàssica cònsola corintia. El conjunt ve a formar com un dels primitius retaules, com un bancal ab la seva part central rompuda superiorment, formant un arc aont s'hi abriga la figura principal de la serie. Aquesta es l'Omnipotent, figura d'aire venerable, asseguda, com deyen en altre temps, *in sede majestatis*, ornant sa nova testa'l nimbe crucífer, benehint ab la dreta y sostenint ab l'altra mà'l llibre dels Evangelis o de la lley, vestint folgada túnica y mantell ricament orlats y posat aquest a la manera de les togues romanes, creuant la cintura per reunir-se sota'l braç esquer. Es digne de nota la cadira en que seu, de baix respatllet com els faldistoris y ab els petges davanters tallats en hèlix, ornada y ennoblida per gros coixí (núm. 60).

Als seus costats hi té uns àngels adorants, dos a dos (núms. 61 y 62), com sortint dels núvols en actitud reverent y pregonant lloances a l'Eternal, vegent-se més enllà, a sa dreta, altre àngel ab cartell a la mà (núm. 64), y a sa esquerra l'àguila del vident de Patmos posada sobre'l llibre de l'Evangeli (núm. 65). Aquesta àguila y àngel són els atributs dels evangelistes Sant Joan, l'enlairat enaltidor de l'amor de Déu envers els homens, y Sant Mateu, el genealogista de l'Home-Déu. Ja vos he

dít que més ensota hi ha'ls símbols dels altres dos escriptors evan-

gèlics, resultant aixís clara alusió a lo que diu l'Apocalipsis en el capítol IV, que al voltant del que seu en la cadira hi estaven quatre animals plens d'ulls davant y al darrera; animals dels quals n'hi havia un semblant al lleó, altre al brau, altre ab faç d'home y el darrer semblant a l'àguila que vola. El mateix text ens parla de que entorn del soli de l'Omnipotent hi havia vintiquatre vells, lo que serví perquè l'escultor de Ripoll, a l'agrupament central, fes seguir pels costats dues fileres de dotze ancians per part (núms. 65 y 66), y un dels quals, no cabent en la cara anterior del cos de la portalada, queda al costat (núms. 67 y 68). Aquesta processó figura als vells ab corones al cap, vestint túniques y amples mantells y ab una copa a la una mà y una cítara a l'altra. Es de notar la forma d'aquestes copes, verdaders càlzers ministerials, y la de les cítars, semblant a les bandurries y guitarres que d'elles descendeixen.

Y aquí es de notar l'importancia gran que té la portalada de Ripoll per l'estudi dels antics instruments musicals. Les indicacions sobre aquests hi són en bon nombre y ben variades. La cítara hi es moltes vegades, sense que's pugua endevinar certament el nombre de cordes que volgué figurar-hi l'escultor. En alguna figura que la toca sembla endevinar-s'hi'l plectre o el petit unglell ab que's puntejaven les cordes, tal com se fa avui amb certes bandurries. Els plectres de nostres escultures ripolleses tenen forma allargada, ab la caixa armònica que s'aixampla en la part inferior, notant-hi en ella dos forats, un a cada costat de les cordes.

Dos dels personatges de la portalada pertanyents a l'agrupament lateral esquer toquen un instrument d'arquet, una especie dels *cruth* trovadoresc o rebeu, sens dubte l'antic de tres cordes, ab sa caixa del tot semblant a la de la cítara. Un altre toca l'arpa triangular, que en aquest cas, atesa sa posició vertical, no pot confondre-s ab el salteri. En la socolada ja hem vist com un dels tocadors juga ab els múltiples sons de la *siringa* o flauta dedicada a la deïtat dels boscos, composta en nostre cas de sis canons o veus, la verdadera *siringa policalamos*, que deyen els antics. També hem pogut veure-hi un pulsador de campànula o *tintinnabulum*, que té la clotxeta alçada ab sa esquerra y li fa emetre sons per medi d'un martellet que aguanta ab sa mà dreta; y, finalment, hem notat els corns, trompes o bocines que, a judicar per sa forma, serien fets d'una banya de bou o ullall d'elefant, un *olifant*, que dóna l'idea dels magníficament esculpits que guarden museus, iglesies y coleccions. Altres instruments musicals veurem encara, però's poden considerar com a repetició dels anomenats.

Y, dit això, podem passar a estudiar el portal o obertura que comunica ab l'iglesia, donant pas al seu interior. Tots sabeu que la porta de Ripoll es senzillament de coberta semicircular y que no té timpà, ni columna o mainell que la divideixi, formant dues obertures bessones, com tantes portes romàniques hi ha per totes parts, menys en nostra terra. Entre nosaltres sols sé la porta que fa passar de la catedral al claustre de Tarragona que tinga aquest pilar o columneta. Potser n'hauria tingut la que dóna entrada de la vostra sèu al claustre, si se li hagués donat tot el desenrotllament semicircular de l'arc, al col·locar-se en la fatxada. Les demás portalades catalanes no n'han tingut may, essent algunes les que tenen timpà romànic que converteixi l'obertura de corba a plana o allindada. Es que la separació entre'l santuari y la plaça o carrer públic està molt ben marcada en nostra arquitectura, en la qual tot obeeix al desitg de que'ls que pregunuen no's torbin pel tràfec mundanal. Per çò no tenim no sols gaires iglesies, sols sé la de Tarragona, que tinguen tres portals a la fatxada, y encara l'única porta que presenten generalment nostres temples es migrada relativament ab lo que's feya en altres parts. Podem tenir portalades ab molts y molts arcs en degradació, però tots ells sembla que siguen per fer distreure l'idea de que'l portal s'apetita a l'abocinar-se tant com ho fa l'entrada.

A Ripoll són set els semicírcols concèntrics que foraden la paret frontera de l'iglesia y baixen ab montants que apar que formin una serie de portals juxtaposats, expandint-se de dintre cap a fòra, units entre sí per una cornisa comú que se'n va cap a dividir la socialada del restant de la portalada, constituïda per un xanflà ornat d'una serpentina en gran manera decorativa y surmontat d'un filet. Aquesta distribució dels elements que enriqueixen l'entrada de l'iglesia monacal ripollesa fa que puguem considerar-la dividida en set elements, uns més interessants que'ls altres baix el punt de vista ornamental y iconogràfic; perquè, comptant desde la porta enfòra, el primer, el segon i el quint tenen un gran valor per les imatges y escenes que en ells hi ha figurats, a diferencia del tercer, sisè y setè, en els quals sobressurt l'importancia decorativa, essent el menys interessant de tots el quart, que per sa senzillesa sembla fet aposta per fer ressaltar lo que són els demás y no cansar ab el massa enfarfegament del conjunt.

El primer element, el que fa de marc a la porta, o sia'l de menor obertura, es de secció plana, presentant en ses superfícies, tallades en esquadra, una serie de requadros o compartiments qual

discussió ha d'interessar-vos. En els montants verticals hi ha, en cada una, sis representacions de les feines agrícoles, alusives als mesos de l'any. Aquestes representacions dels temps, de la successió de les estacions y dels dies resulten bastant comuns durant tota l'època romànica, potser ja per imitació d'una costum bisantina oriental, notant-se en multitud de portalades d'iglesia, especialment en el segle XIII. Entre totes les escultures, fent venir l'idea de la rotació dels mesos, la més antiga que conec conservada fins avuy es la de Ripoll. En nostra terra, y dic això considerant el Ribagorça com a terra catalana, a més de les escultures de Ripoll de que vos parlo, hi ha altra antiga representació dels mesos, molt interessant per cert, en una de les criptes subterrànies de l'iglesia de Roda d'Aragó, pintada en la conca absidial.

Cada vegada que's troben en els monuments tals materialisacions dels mesos no deixen d'observar-s'hi variants ben notables, essent impossible buscar uniformitat en tant curioses representacions, perquè la fantasia de l'artista apar esplaiar-s'hi, posant-hi cada vegada detalls nous y personalíssims, fruit de la manera de ser y de l'observació d'ell mateix. Per ço, comparant les nombroses repeticions que'n conec, he de dir que hi he observat freqüents alteracions en l'orde que's fan les feines pageses, a causa, sens dúbte, d'haver-se adaptat l'artista a la manera com se feien les cullites en la seva terra, perquè es ben sabut com, segons els països y les contrades, les feines del camp varien de temps y de manera de ser, y fins de seguici o d'orde.

L'artista de Ripoll, en les dotze escenes que esculpí per mostrar el cambi dels temps, s'hi retratà un home del país, donant a la posteritat unes plàstiques copies de la vida reial, prescindint absolutament de les formes mitològiques de que's mostraren sempre tant aficionats els italians, donant a entendre al mateix temps que per res necessitava acudir a les alusions als signes del Zodíac, que en part se veuen ja a les citades pintures murals de Roda.

En mitg de la varietat que's nota en les diferents representacions dels mesos, s'ha de dir que's nota una certa coincidència en la figuració del temps més trist de l'hivern, en els mesos de Janer y Desembre, quan no's tracta d'idealisacions mitològiques tals com el *Janus bifrons* o zodiacals, perquè es bastant constant aludir al mes de Janer ab la familia reunida entorn de la llar, escalfant-se, y el Desembre ab la trascendental feina de la matança del porc, que ab ses carns salades, greixos y botifarres ha de donar requisit per l'hivern y adob per tots els menjars de l'any.

A Ripoll aquestes dues escenes no hi falten pas, y d'elles hem de partir si volem trobar l'explicació dels assumptes ab que's dóna idea de les ocupacions de la gent que cultiva la terra, diferents segons les temporades en la volta de l'any; però haurem de notar com els mesos, tal com hi estan figurats, no comencen pas, com sembla tindria d'esser natural, per la representació del Janer, y tampoc acaben en serie continua pel mes de Desembre. Per tantes que siguen les combinacions que vulguem fer, per tant que comparem les escenes ripolleses ab les que's troben en altres monuments, per tant que descorreguem, si no volem suposar manques d'orde que tampoc responen a la realitat, sempre'ns resultarà que en el montant del portal de la part esquerra hi ha les figuracions dels mesos d'Agost, Setembre, Octubre, Novembre, Desembre y Janer. havent-hi en l'altra part les altres sis. Per l'escultor de Ripoll l'any començava pel Febrer y acabava ab el Janer, resultant que les mitges anyades no eren pas per ell tal com les entenem nosaltres de Janer a finals de Juny y de Juliol al 31 de Desembre.

Aquesta particularitat en la manera de començar l'anyada he de confessar que resulta molt especial y poc usada; però no sembla pas sortida a l'atzar y equivocadament, sinó feta aposta y de manera que respongui a una raó. Tal raó ha d'explicar-se en la calendació seguida a l'època en que va esser feta la portalada de Ripoll, perquè es cosa sapiguda que, segons els temps, ha variat la manera de comptar els anys y el dia en que aquests comencen. Aixís en nostra terra fins al segle XVII se comptaren els anys com si Nadal fos la diada de començar nova xifra, y abans s'havia seguit el sistema de canviar d'any el dia 25 de Març o de l'Encarnació, y més primitivament se seguia la calendació ab referencia als anys del regnat dels monarques francs. D'aquí'ls sistemes o estils dits de la Nativitat, de l'Encarnació y dels reys francs, tots anteriors a l'estil actualment en ús, dit modern o de la Circumcissió.

Per ço he arribat a pensar si aquí en aquesta serie de mesos pot buscar-s'hi quelcom que faci referencia a l'època de la construcció, es dir, que l'escultor hagués colcat l'enumeració dels mesos segons la calendació o la manera com ell entenia que en el seu temps començaven y devien comptar-se'ls anys. Per l'artista autor de la portalada'ls anys devien començar pel Febrer o per l'Agost, tota vegada que'l semestre que representà a cada montant de portal comença l'un pel primer y l'altre pel segon d'aquests dos mesos. Si admetessim que volgué començar per baix de la part dreta, aleshores hauriem de concedir que l'any volgué que s'iniciés pel

Febrer, però un no sab pas trobar cap calendació romànica que expliqui perquè a Ripoll va separar-se'l mes de Janer del Febrer, tota vegada que aquí ni fóra d'aquí s'ha usat un compte d'anys baix la base del Febrer.

No obstant, si comencem per la part esquerra, de dalt a baix, perquè en aquest orde estan les representacions, l'explicació ja es fàcil y admissible, perquè la manera de mudar els anys per l'Agost s'avé ab lo que's feu en nostra terra en bona part del període romànic, durant cent vint anys. Aquí a Catalunya, fins a les darres del segle XII, se seguí la calendació ab subjecció a la cronologia dels reis francs, o sia canviant l'any el dia en que s'esqueya l'aniversari de l'intronisació o coronació del monarca que, nominalment tant sols, venia a esser el superior de nostres comtes. Hi ha una serie de reys francs que començaren a regnar per l'Agost: Felip I començà a 29 d'Agost de 1060, son successor immediat, Lluís VII *el Gras*, fou rey desde'l 3 d'Agost de 1108, y Lluís VII *el Jove* va regnar desde'l 1 d'Agost de 1137 fins a 18 de Setembre de 1180, en que va succeir-lo Felip August, el darrer monarca franc que fou admès en nostres calendacions. Els reys anteriors a Felip I no inauguraren pas son regnat per l'Agost, perquè Enric I ho féu el 20 de Juliol de 1031, Robert II *el Sant* el 24 d'Octubre de 996 y Huch, el primer sobirà de la dinastia capeta, pel Maig de 987.

Admetent aquesta explicació, tindriem de confessar que la portada de Ripoll no pot esser anterior al regnat de Felip I y que deuria correspondre als temps en que visqué aquest monarca o els seus descendents immediats Lluís VI y Lluís VII, lo que'ns obligaria a admetre-la alçada y construïda entre 1060 y 1180, no essent, per tant, obra del bisbe abat Oliva, que morí a 30 d'Octubre de 1046. Això confirmaria lo que vaig indicar sobre'ls caràcters de l'obra artística, que indueixen a creure-la de finals del segle XI o principis del vinent.

Y deixant aquestes consideracions, que no sé si hauré conseguit fer-les prou intel·ligibles, anem a lo que diuen les pedres de Ripoll explicant la seva iconografia. Vos he parlat de que cada montant immediat a la porta té sis assumptes o histories. Les de l'esquerra començant per dalt sota la cornisa representen primerament un home treginant sobre sa esquena una gran garba de blat, que es ajudat alegrement per sa esposa; alegoria del mes d'Agost, quan les messes són ja ben seques y assoleyades y són portades a l'era per esser batudes y treure-n d'elles el premi dels afanys de tot un any (núm. 69).

Clisé d'A. Amatller

Segueix un home asclant una bota y preparant els atuells en que ha de posar-s'hi'l vi, contemplant-s'ho un soldat ab llança y posat sobre una especie de tamboret, figuració del mes de Setembre, en que a l'alta montanya no estan encara madurs els raïms y deu pensar-se en tenir a punt els envasos (núm. 70).

L'Octubre està presentat per un home y una dòna cullidors de raïms que'ls abasten de la parra y els posen en un cove per portar-los a esser trepitjats (núm. 71). No's trobin estranyes aquestes representacions de la verema de Ripoll, perquè antigament la vinya s'extenia molt més cap a tocar els Pireneus que no pas ara. La plana de Vich, avuy del tot desprovehida de vinyes, antigament ne fou ben plantada, conforme demostren els vells documents que'n fan continuada menció y els inventaris dels segles XIV y XV, que en casi totes les cases de Vich parlen dels atuells y cups per la preparació dels vins. Les possessions de Ripoll, tant importants desde la seva fundació, es natural que consistissin també en vinyes.

La quarta historia, sota de la de la verema, figura un home pastorant uns porcs y tocant un corn sota un arbre, alusió a l'època dels aglans y castanyes per nodrir y engreixar l'animal que deu proporcionar aliment per tot l'hivern. Es representació del mes de Novembre. Es de notar en aquesta escena la particularitat de que l'arbre arranca de terra com sortint de la boca d'un cap que apareix com brotant d'entre'ls terrossos (núm. 72).

El Desembre, que segueix, dóna l'escena de la mort del porc. Mentre l'esposa el fa seguir com amoixant-lo y té alt el ganivet, l'home per darrera li clava un cop de destral, per la part de la massa y no del tall, al cap. La representació es senzilla, casi diria patriarcal: res de violència y d'esforç per subjectar al ben nodrit animal (núm. 73).

L'escena darrera y més inferior està més mal conservada, però deixa veure un home assegut davant d'una foguera y servit per la seva esposa. Sobre'l foc hi ha penjats com els pernils del porc mort pel Desembre anterior y que aixís se fumen per poder esser menjats més tard (núm. 74).

Al montant de la part dreta hem de començar per baix. Comença per la representació del mes de Febrer, ab un llenyater que recull brosta y esporga'ls arbres (núm. 75).

La següent escena apar fer referencia a l'elaboració dels formatges, perquè presenta un home com assegut davant d'un atuell y altre dret tenint a la mà una especie de coca circular, alusió al mes de Març (núm. 76).

L'Abril se troba ben indicat ab un home tot arrupit y com caminant a poc a poc per sorprendre y fer-se seu un aucell y el seu niu que hi ha sobre les rames d'un dels dos arbres que hi ha als seus costats (núm. 77).

El Maig apar esser representat per un camp de blat ja ben crescut y un home que pastura un xay fòra del clos sembrat y en el lloc aont creixen els arbres ja ben ramats y plens de fullatge (núm. 78).

La representació penúltima presenta un home cullint fruita novella ab un pal d'un arbre y donant-la a dues nenes, ab lo que l'escultor sens dubte volgué figurar-hi'l mes de Juny (núm. 79).

L'última escena es molt senzilla y desseguít explicada. El camp que estava crescut el mes de Maig es ja pel Juliol ben espigat y sec, havent-hi'l segador que'l fa caure ab la falç per recullir-ne més tart en el mes vinent els grans daurats (núm. 80).

Aixís explicats els mesos, corresponen al seguici de les feines del camp y de les cullites tal com se poden fer en un país com Ripoll, enclavat ja entre les serres pirenenques. Com se veu, l'artista's

Clixé d'A. Amatller

Clixé d'A. Amattler

mostrà ben casulà y ben conforme ab lo que potser ell mateix feya o veyà fer en el país. Per fer aquests dotze quadros de costums, lo que ara'n diriem fotografies de la vida pagesa, que era sens dubte la de bona part de gent dels segles XI y XII, no tenia pas cap necessitat d'acudir a fòra, ni copiar, ni inspirar-se en els poetes orientals. Donada l'idea o el propòsit de representar els dotze mesos, la pràctica devia forçosament fer-hi lo demés.

Els montants que acabo de descriure porten un arc ab manifestacions genesíaqües. Al mitg de l'arc, en la part més alta, hi ha, dintre un cèrcol ornat de brots, la figura del Creador ab les mans alçades, benehint ab la dextra y presentant el món ab l'altra mà (núm. 81). An aquesta representació hi fan costat dos àngels turiferaris ab l'esfèric encenser dirigit enlaire, cap a la figura del *Cunctipotens* (núms. 82 y 83). Sota l'àngel de la dreta hi ha un home oferint els fruits de la terra, significats per una garba (núm. 84), representació de Cain, que, segons el Gènesis, oferia a Déu, com a agricultor que era (IV, 2, 3), que no foren ben mirats per Déu per ço com no obrava bé. Més avall, ja sobre la cornisa, hi ha'l mateix Caïn pretenent colgar a terra'l cadàver del seu germà Abel, a qui havia assassinat per enveja (núm. 86). A l'altra part de la figura del Creador, sota la representació de

l'àngel incensador, hi ha Abel oferint al seu Déu les primícies del seu reumat, perquè era pastor d'ovelles (núm. 85). El bon fill d'Adam y Eva porta coberts sos braços, ab que presenta l'anyell, per un drap, o sia'l dominical ab que antigament se feyen les ofertes. Com última escena hi ha, no com s'es dit, el sacrifici d'Isaac, sinó Cain

matant al seu germà, a qui té pels cabells retut a terra y com matant-lo a traició, després d'haver-lo agafat sobtadament mentres li anava davant. Y noti-s això com a expressió de l'escultor volent atendre-s a lo que diu el Gènesis (III, 8), que Cain matà a Abel y cometé fratricidi alevosament, emportant-se'n ab capa de bon germà a l'ignocent cap a fòra, y, un cop aquí, de sobte se li tira a sobre y l'occeix. Per més conformar-se ab el text sagrat, Cain, com a primer engendrat, porta barba, a diferencia d'Abel, que no'n du (núm. 87). Els assumptes aquests resulten prou sabuts per haver de necessitar llegenda explicativa, y per ço l'escultor en prescindi. Una cinta plegada fent crestetes està esculpida en la cara anterior d'aquest primer element del portal (núm. 88), que si es certament interessant es com a treball de lo més groller y poc fi que hi hagi en tota la portalada.

JOSEPH GUDIOL, PBRE.

(Acabarà)

SENYORIU DE LA VESCOMTAL FAMILIA MIRO

(Continuació)

En 1099, 5 de Febrer, estava aquest castell, no sé ab quin títol, en poder de Pons Ug y sa germana Ermessen, qui feren una conuinensa ab Ramon Mir, encomanant-li y fent-li entrega d'aquest feu ab els seus termes. Si volia aquest anar a la host havia d'albergar ab en Pons en la mateixa host, y, sinó, els cavallers que tinguessin el feu havien de fer el servei y la host an en Pons y a na Ermessen, igual que si hi hagués estat en Ramon Mir, qui havia d'haver-los donat la potestat, sempre que n'hagués sigut requerit, y havia de percebre la meitat dels fruits del senyoriu¹.

1) «Hec est conueniencia qui facta est inter Raimundo mironi. et poncio ugoni et soror sua ermesendis. Chomendant ipsi chastrum de nauades. ad raimundo mironi. et donant illi ipsum feuo. cum suis terminis. et per hoc conuenit raimundo ad illos supra scriptos que siat lors. per fide sine engan et si raimundo fuerit in oste. alberget cum poncio in ipsa hoste et si raimundo non fuerit in hoste ipsos chualarios. qui tenuerint ipso feuo de nauades. faciat ipsas ostes. et ipso seruicio. ad supradicto poncio. et ad ermesendis. et conuenit Raimundo. quod donet potestatem de ipso chastro de nauazes. ad poncio et ad soror sua. ad illas uices que illi demandauerint. et abeat raimundo ipsa medietate de ipso dominico, qui pertinet ad nauazes quomodo bernardus mironi illi donauit. et sit adiutor. ad poncio. et ad soror sua. ipsa honore quam hodie habet. et in antea per suo consilio aaptaran. quod adiuuet illis ad tenere et ad defendere contra totos omnes ipsa honore. quam hodie habet. uel in antea per

Na Ermessen, a l'any següent, ab escriptura del 8 dels idus de Novembre, va fer donació en propi alou a Santa Maria de Solsona de les iglesies de Santa Marguerida de Navés y Sant Andreu del Pujol, ab les seves anexes y tot lo an elles corresponent.

Aquest Pons Ug y sa germana Ermessen no tenien molt bones relacions ab Ramon Miró, qui no respectà la donació feta a Santa Maria de Solsona, fins que, segurament degut a l'interposició del Comte Ermengol, que suscriu el document, la confirmà, ab carta del 13 de les calendes d'Agost de l'any XLIII del rei Felip (1103), donant-li en propi alou el castell de Navés ab els seus termes, ab l'iglesia de Santa Marguerida y la de Sant Andreu del Pujol y llurs sufraganies, ab delmes, primicies, conreus, vinyes, cementiris, oblacions y altres drets an elles pertanyents¹.

No sé per quins motius tingueren desavinences el monestir de Santa Maria de Solsona y Ramon Mir, qui destruí o deixà destruir algunes cases y vessà un vaixell de vi. En 1126, als 23 de Janer, el pabordre, acompanyat d'alguns canonges, anà al castell de Navades, aont, en presencia de Bernat Guifre, carlà, Berenguer, sacerdot, Girbert, batlle, Ramon Adalbert y Guillem Mir, tingueren plècit ab Ramon Miró, a qui, després de presentades les queixes del pabordre, feren esmenar els torts y danys ocasionats a l'iglesia de Solsona, donant en esmena una vinya al lloc anomenat Esquocia. Es veu que'ls plècits eren celebrats en presencia del carlà, sacerdot o rector, batlle y dos testimonis, al manco en les relacions entre dos senyors².

illorum concilio acaptaran et raimundo hobierit sine infante de legitimo conuigio. de ipsa tercia parte de ipsos alaudes. faciat uolunptatem suam. et ipsas duas partes. Retornent ad ermesendis. et ad suos infantes. adtendat raimundo. ista conueniencia supra scripta. ad poncio. et ad ermesendis. in uita illorum. et post obitum illorum. remaneat ad infantes de bernard mironi. quomodo illi dubitauit in suo testamento. et raimundo mironi conchomitat cum ipsos infantes de bernard mironi. quomodo conuenit ad bernard mironi in uita sua. Sig ✕ num poncio ugo. Sig ✕ num ermesendis. Sig ✕ num Raimundo mironi qui ista conueniencia fecimus scribere. et testes firmare rogauimus. Sig ✕ num arnal petro. Sig ✕ num vgo gifre. Sig ✕ num arnall gillem. Sig ✕ num a(rnall) gerbert. Arnallvs sacerdos qui has conueniencias scripsit. nonas february anno. xxx.viii. regni philipho rege. Die et anno prefixo. = : : : : us svbdiaconus titulauit. Et per fidem sine engan conuenit poncio et ermesendis ad raimundo mironi quod siant adiutores ad tenere sua honore et defendere contra totos omnes.»

Arx. Epal. de Solsona, plec de Navés, núm. 794.

1) Costa y Bafarull, obra y lloc citats.

2) «In presencia. bernardi guifredi castellani. et berengaríi sacerdotis. et

Era costum, com pot observar-se en diferents escriptures, anomenar-se senyors d'un lloc quan sols hi tenien algun alou o feu, o els posseïen per senyors majors. Aixís, trobem que en 1218, Guillem de Bellvezer se titula senyor dels castells de Navés, Cardona, Meda, Tantellatge, Valldora, Ceuró, Ugern y Oliana, quals llocs, exceptat Cardona, ja havien estat del senyoriu de la familia Miró. El castell de Navés, per entrega o venda del monestir de Solsona, seria segurament d'aquella familia, ja que en la deposició de testimonis en la disputa entre Joan de Corbera y Pere de Pujol, sobre la meitat del domenge del castell de Pujol de Navés, dit avui Pujol-Melós, declaren aquells que'l senyoriu y homes d'aquest lloc eren de Guillem de Bellvezer. Diu aquest, en el document que'ns ocupa, que ell y la seva muller, la senyora Anglesa, donen a llur fill Ramon de Meda, pera'l dia de les seves noces, faedores ab na Sanxa, filla de Pons de Torroja, el castell de Meda ab tots els seus termes, y la Valldora, «ualle de odra», y Tantellatge, y els castells de Navades, Cardona, Odro, Ugern y Oliana, ab tot lo que en aquells llocs posseïen. Ell se reservà sis masos, els mellors que li aparegués escullir, en els termes de Meda y Navés; y ella, durant sa vida, l'esponsalici, o sia'ls castells de Meda y Navés. Els altres béns que posseïen, no anomenats en la carta, els reservava pera heretar als altres fills'.

girberti baiuli. et raimundi adalberti. et guilelmi mironis. Venit prepositus sancte marie celsone. cum aliis canonicis eiusdem loci in kastrum de nauades. et tenuerunt placitum cum raimundo mironi. et fecerunt querimoniam apud eum de mansionibus Sce. marie quas habebat destructas. et de una tona uini quod est efusum propter suam culpam. et de aliis querimoniis quas ipse emendare non potest. propter hoc laudauerunt isti homines supra scripti et alii qui ibi aderant. ut emendet unam uineam sancte marie celsone et est ipsa uinea in comitatu urgelli. in terminibus de nauades in loco qui uocatur esquocia uel in ipsa plana. Et affrontat ipsa uinea ab omnibus partibus in uineis sancte marie. Et Ego raimundus dono atque trado ipsam uineam supra scriptam. sancte marie celsone et eius canonicis. propter male facta que fecit in alaudio sce. marie. secundum laudamentum bonorum hominum qui ibi aderant. Si quis contra istam kartam uenerit ad inrumpendum. non hoc ualeat uindicare quod requirit set componat in quadruplum. et in antea firma permaneat omni tempore. = Acta ista carta. x. kalendas februarii. Anno xviii. regni leudouicis. Sig ✠ num raimundi qui istam kartam mandauit scribere. et propriis manibus firmavit testibus que firmare iussit. Sig ✠ num bernardi guifredi. Sig ✠ num berengarii sacerdotis. Sig ✠ num girberti baiuli. Sig ✠ num raimundi adalberti. Sig ✠ num Geralli. Sig ✠ num Joannis. Sig ✠ num Vuielmi bernardi. = Arnallus sub diachonus qui hoc scripsit. ✠ die et anno quo supra».

Arx. Epal de Solsona, plec de Navés, núm. 795.

1) «Notificatur cunctis Quod Ego Guilelmus de beluezer. et domna

En 1235 era carlà de Navés en Guillem de Besora, qui vengué per vintivuit sous barcelonesos de doble d'argent, an en Pere Dez-soler de Preixana, les honors que posseïa al castell de Preixana, per raó de la carlania¹.

En aqueixa mateixa centuria era senyora d'aquest lloc la noble familia de Josa. En 1254, a 3 de les nones de Febrer, el cavaller Umbert de Merles vengué, de consentiment y voluntat del senyor en Guillem R. de Josa y de la senyora muller seva na Berenguera, les dues parts del delme y la meitat dels censos de tots els masos del

Anglesia coniux mea damus vobis Raimundo de meda filio nostro in tempore nupciarum vobis et infantibus quos habueritis de Sancia filia que fuit. Poncii de turre rubea quam modo accipitis in uxorem. Scilicet Castrum de meda cum omnibus suis terminis cum ualle de odra. uidelicet et de tentelage. et Castrum de nauades cum omnibus suis terminis. Et Castrum de Cardona cum toto hoc quod ibi habemus uel habere debemus cum suis terminis. Et Castrum de odro cum suis terminis. Et Castrum de vgern cum suis terminis. Et Castrum de vliana cum suis terminis. Totum hoc damus vobis et filiis uestris ut dictum est cum omnibus habitatoribus qui modo in predictis locis sunt uel in antea erunt simul cum omnibus eximentis et adempramentis. et totum quod ibi habemus uel aliqua racione habere debemus et modo tenemus ei possidemus pro parte et heriditate uestra et pro melioracione de omnibus nostris bonis. Exceptus quod ego Guillem de beluezer retineo. VI. mansos quos melius accipere uelim in termino de meda uel de nauazes. Et Ego dicta Anglesa. similiter retineo in omni uita mea. meum sponsalicium uidelicet Castrum de meda et Castrum de nauades cum omnibus terminis eorum. Post obitum uero meum sit in uera donacione ut dictum est superius. Sub hac condicione facimus uobis hanc donacionem quod de omni uita nostra simus domini potentissimi de omni predicta donacione sine uinculo alicuius hominis uel femine. Post obitum nostrum plenarie habeatis omnes preffatas res sicut melius predicari uel intelligi ad uestrum profectum. Omnem alium meum honorem quam habeo propter ista que superius habemus datam sicut in ista carta resonat retinemus ad hereditare ad aliis filiis nostris. et pro animabus nostris. Et nos donatores iam dicti non possumus mutare aliam uoluntatem de predictam donacionem. Et nullus aliis infantibus nostris non possint demandare neque clamare ullam causam ad Raimundo de meda et coniux eius. Sancia. neque ad filios eorum per nullam racionem scriptam uel non scriptam de iam dictam donacionem. = Actum est. hoc. viii. idus kl. nouember. Anno dni. m. cc. xviii. Sig ✠ num Guilelmi de beluezer. Sig ✠ num Anglesia. Qui hoc totum firmamus. et laudamus testesque firmare rogamus. Sig ✠ num bernardi. Sig ✠ num hugonis. Sig ✠ num Beatricem. Isti sun filii nostri et filie. Qui hoc laudamus et firmamus et donamus sicut superius scriptum est. = Sig ✠ num berengarii de pera mola. Sig ✠ num Petri de ualle fraosa. Sig ✠ num Guilelmi de zaroça. Sig ✠ num de Petri lurdo. Sig ✠ num Poncii de zoliuela. Sig ✠ num berengarii de turre rubea. Isti. vi. sunt huius Rey testes. Berengarius clarimontis. Qui hoc scripsit die et anno ✠ Quo supra».

Lloc citat, núm. 797.

1) Lloc citat, núm. 800.

lloc anomenat Viladars (que suposo seria aont hi ha avui la gran pagesia de Viladàs) y tot lo demés que posseïa al lloc de Navés, per donació del referit cavaller de Josa, pel preu de quatrecents sous de doble, moneda de Barcelona, valents «marche argenti» vuitanta vuit sous; de manera que un sou d'argent valia quatre sous de doble y cinc cèntims. Féu la venda ab la condició de que'l comprador havia de donar quiscun any, al noble G. R. de Josa, dos lliures de bona y pulcra cera, al pes de la vila de Cardona, fent al propi temps homenatge al referit senyor. Tot lo venut era «in dominio dicti G. R. de Josa, et iam dicti castris de naues, et quod teneatis venire et intrare racione defensionis, quotiescumque hostem uel caualcatam uenerit ad dictum castrum de naues ad ipsum defendere secundum posse tuum salua tamen omni fidelitate domini castris de cardona», lo que m'inclina a creure que'ls senyors de Josa ho posseïrien en feu per la noble casa dels Folchs¹.

En G. R. de Josa va donar aquest castell y el de Bona a la seva filla Bartomeua, al maridar-se ab el noble en Ponç de Cervera, qui tots junts, ab na Berenguera, muller de G. R. de Josa, en 1270, donaren diferents masos del terme de Navés a R. de Jorba. Na Bartomeua va llegar en testament al seu oncle Pere Xiverre, fill del noble cavaller Pere de Josa, cinquanta morabatins, pels quals s'emparà dels dos referits castells, fins que en G. R. de Josa, per la mateixa cantitat, va comprar-li totes les accions y demandes que tenia sobre'ls mateixos, en 1292, a 6 de les idus de Desembre, en qual data ja eren morts en Pons de Cervera y na Bartomeua, y els Joses no eren senyors d'aquest castell, com veurem més avall².

Tant en G. R. de Josa com en Pons de Cervera havien fets molts y quantiosos deutes assegurats ab Navés, Valldora y Tante-llatge, pels quals tenia obligats als homes d'aquells llocs a Bernat Bartomeu y a Bernat de Fornell, abdós de Berga, per intercessió d'un jueu, encara que no sé per quals motius. Les èpoques d'aquests deutes diuen que al 5 de Febrer de 1292 ja era morta na Bartomeua y viu encara'l seu espòs en Pons de Cervera, que morí el mateix any, segons hem vist.

No sé com aquest senyoriu dels Joses havia passat a la casa de Anglesola. En 1292, al 11 de les calendes de Maig, en Ramon de Jorba, cavaller y carlà de Navés, va queixar-se contra'l senyor en Ramon d'Anglesola, per medi del batlle d'aquest, perquè no li

1) Lloc citat, núm. 803.

2) Arx. Mun. de Bagà, man. del not. Carpi, fol. 135.

havien pagat la part que li corresponia del terç de la venda d'aquella honor de la Preixana, de la que ja he parlat, la qual reclamava per esser ús y observança a Catalunya que 'ls carlans rebessin la seva part en els terços que's donaven per raó de les vendes d'aquelles honors que estaven situades dintre 'ls castells de llur carlania. Y perquè'l batlle den Ramon d'Anglesola no li havia donat la corresponent part del terç, sense coneixement de dret, en protestà testimonialment, perquè en l'esdevenir no li n'hagués pogut seguir perjudici¹.

Al mateix any, al 29 de Març, en Ramon d'Anglesola, senyor del lloc del seu nom, entregà'ls castells de Navés, Zamedá, Valls-Doro (Valldora) y Tantellatge, els masos de Vilella y el delme de Talavira, ab el mer y mixt imperi; cavallers, homes, fembres, habitants y habitadors, delmes, pernes, gallines, fogaces, censos, usatges, firmes, justicies, «caloniis, stacamentis placitis et bannis et cum questiis et adempriiis jous batutis tiratis traginis et cum ostibus et caualcatis et terciis venditionis honorum... et cum mandato forcia et districtu et cum pleno dominio et juredictione», y tot lo contingut en els termes dels referits llocs, a lo que afegí un cens que rebia de la vila y salines de Cardona, al pabordre del monestir de Solsona, Pons de Vilaró, qui li donà en cambi'l castell y vila d'Altet, lo que posseía al terme de Llucià, el lloc de Merlet, situat al peu del Palau d'Anglesola, tot lo que posseía a Anglesola, y dèu mil sous barcelonesos de tern. El pabordre va reservar-se totes les iglesies d'aquests llocs, ab tot lo a elles pertanyent².

Sembla que aquests llocs estaven mitg entregats a l'anarquia y incessantes lluites entre 'ls senyors menors o cavallers que poblaven aquests plans. El pabordre Pons, un dels més grans homes que han regit l'iglesia de Solsona, desseguida que entrà en possessió d'ells, treballà pera posar-hi la pau y restablir-hi'l dret. En 1296 posà fi a les incursions dels homes d'en Guillem de Brull y sa muller, la senyora Sibila, senyors de Clariana, que volien apoderar-se del tossal y pla de Piula-Mayons, que deien era del terme de llur castell. El pabordre, que tot volia arreglar-ho per via d'amor y avinença y no per via de sang, féu una crida de testimonis pera desllindar bé'ls mollons d'abdós castells, els quals confessaren esser del terme de Navés el referit tossal y pla, desde'l, cingle gros

1) Arx. Epal. de Solsona, plec de Navés, núm. 808.

2) Aquest document es molt esquinsat y va cusit ab un altre consistent en l'època de l'acte anterior. Es troben al lloc citat y van senyalats ab els números 809 y 810.

en amunt que'l circueix, ab lo que confessaren els senyors de Clariana haver-se portat injustament, y que en endavant els homes de Navés podrien ab tota pau cultivar aquelles terres¹.

També alguns cavallers s'havien apoderat de molt temps ha de les firmes de dret, volent fer-se alodial lo que posseïen en feu, lo que aquest pabordre restituí desseguida a la seva iglesia. Un any més tart, al 29 de Març, el cavaller A. de Pujol, que tenia pel monestir de Solsona'l castell del seu nom, situat al terme de Navés, requerí als homes del castell del Pujol que firmessin dret en el seu poder; a lo que respongueren que bé coneixien que havien de firmar en el seu poder, ja que aixís ho havien acostumat ells y llurs predecessors, més ara no s'atrevien a fer-ho per la prohibició del cavaller Guillem, batlle del pabordre, que'ls havia manifestat expressament y de part d'aquest, en l'era de Ramon Postius, la dominica segona de Quaresma, «non prima dominica quadragesima sed secunda» — tal volta tenien costum de reunir-s'hi la primera, que facin aquesta salvetat—de l'any 1294, en presencia de molts, que no firmessin en poder d'A. de Pujol, lo que prova de quant temps ha venien els cavallers usurpant els drets de llurs senyors². Sols refereixo un cas entre'ls diferents que podria citar.

En 1312 en Raimon de Jorba, fill del cavaller del mateix nom, va vendre al pabordre de Solsona Berenguer, pel preu de dos mil doscents cinquanta sous barcelonesos de tern, les castellanies de Navés y Besora, ab tot el feu que hi posseïa, lo que ja tenia per l'iglesia de Solsona³.

Els documents que de principis del sigle XIV se conserven d'aquest lloc deixen traspuar un malestar social que mostra estaria de revolta aquesta comarca, ja pels crescuts deutes de l'universitat, ja per les lluites entre'ls senyors vehins. El cavaller Guillem de Brolio, ab els seus homes de Soler, el seu fill Pere y Guifre de Clariana, no sé per quin motiu, entraren en terres del terme de Navés, assegant-les, y cremaren un mas de Sant Martí de Vilapedres, per lo que en 1325 el monestir de Solsona nombrà procuradors, pera que, per la via que judiquessin més convenient, s'indemnisessin, ab els béns dels referits senyors, de tots els danys per aquests causat⁴.

Un home de Viladondeny s'havia barallat ab el saig de Cardo-

1) Lloc citat, núm. 811.

2) Lloc citat, núm. 812.

3) Lloc citat, plec de Besora.

4) Lloc citat, plec de Navés, núm. 817.

na. El batlle d'aquesta vila, Berenguer de Vilar, ab multitud de peons armats, va presentar-se, al sò de via fors, al lloc de Viladondeny, senyoriu directe del monestir de Solsona, pera capturar-lo. En Guillem de Postils, batlle de Navés, Viladondeny y Pegueroles, pel pabordre, li sortí al pas, dient-li que an ell corresponia'l capturar-lo, dur-lo a les presons de Navés y punir-lo, si ho mereixia, per esser el pabordre de Solsona senyor ab tota jurisdicció d'aquests llocs, y segons els pactes convinguts entre aquest y el vescomte de Cardona. Un cop en Postils l'hagué capturat pera dur-lo a les presons de Navés, el batlle de Cardona li va pendre y el portà a les presons d'aquesta vila, de lo que, no podent resistir a la força major d'aquell, el pabordre va protestar. Es curiós aquest document, que copio', per veure-s'hi les relacions intersenyoriales. D'ell sembla

1) «Nouerint vniuersi Quod in presencia testium infra scriptorum ad hec specialiter uocatorum et rogatorum Guillelmus de postils Regens baiulias de naues de viladondeny et de pegueroles pro domino preposito celsone Constitutus in presencia venerabilis Berengarii de vilario Regentis baiuliam Cardone qui erat iuxta mansum de martins in quodam portali et venerat cum sono emisso de via fors cum magna multitudine peditum armatorum contra locum de viladondeyn dixit proposiuit coram ipso Berengario vilar quod cum ipse Guillelmus de postius cepisset bernardum de cap de vila de viladondeyn Racione et occasione cuiusdam rixe quam habuerat ab en conyil sagione cardone et ipsum punire intenderet si culpabilis reperitetur et dum captus duceretur ab castrum de naues prefatus berengarius vilar contra jus et iusticiam saluo eius honore per uim et uiolenciam manifestam abstulit ei predictum bn. de capdeuila et ipsum duceret captum apud castrum seu uillam cardone in grauamen et lesione iure demoni prepositi et ecclesie celsone et contra instrumenta conuencionalia que sunt inter nobilem dominum vicecomitem cardone et ecclesiam celsone cum loca de viladondeyn e de pegueroles sit proprium francum et liberum alodium dicti domini prepositi et ecclesie celsone cum omnimoda iurediccionem atanto tempore citra quod memoria hominum non existat et cum ipse Guillelmus de postius non posset potencie dicti berengarii baiuli de cardona resistere fuit protestatus expresse de uiolencia inuasionem et iniuria manifesta quam ipse berengarius intulerat et inferebat ecclesie celsone Ducendo ipsum hominem ecclesie celsone captum et quod in posterum nullum posset domino preposito seu ecclesie celsone preiudicium aliquid generare protestando nihilominus de omnibus dampnis et missionibus que suis locis et temporibus recuperare et habere ualeat de bonis dicti Berengarii seu successorum suorum et ad conseruacionem juris ecclesie Celsone predictus Guillelmus de postius mandauit sibi fieri publicum instrumentum testimoniale Et predictus berengarius vilar incontinenti respondit predictis protestatis quod ipse non faciebat nec facere intendebat in preiudicium iuris ecclesie celsone Quod fuit actum die ueneris pridie idus september Anno domini mcccxxx septimo Presentibus testibus Guillelmo caual sagione cardone berengarius dez vilar filio dicti Berengarii vilar Raymundo dez castoyl Guillelmo albert et Raymondo

despendre-s que abdots senyors se tenien fets certs tractats, que'l batlle del pabordre diu haver trencat el batlle de Cardona. Que'ls homes de Navés no podien esser empresonats fóra de llur castell; que en les causes havia de conèixer el senyor del reu, encara que l'injúria o dany sigués inferit al d'altre senyor; y que ell mateix era qui l'havia de castigar, y en cap manera'l senyor de l'ofès.

En 1319, Guillem de Vilalta, procurador general del vescomtat de Cardona, feu àpoca de sis cents sous barcelonesos de tern als homes de Navés, que havien sortit fiadors del deute de dos mil que'l pabordre Berenguer havia regonegut, en 1317, al vescomte Ramon Folch, y en 1320 feren els homes de Navés un emprèstit de la mateixa quantitat a Guillem Niubó, de Cardona, y altre de mil trescents al mateix, y Guillem Olivó, de la mateixa vila; un de mil al donzell Guillem d'Oden, que li foren retornats en 1332, y altre de dotze mil al noble cavaller Pere de Vilalta, pels quals pagaven l'interès anual de mil sous, que continuaren pagant tota aquesta centúria, contra la costum general, puix l'interès ordinari era'l cinc per cent, o de vint mil per mil, que deien ells¹.

Aquest Pere de Vilalta era fill del procurador general de Cardona Guillem del mateix nom. Aquell hagué un fill anomenat Ramon, y aquest una pubilla, nomenada Constança, qui en 1380 era maridada ab el donzell Huguet de Rosanes, senyor del castell d'aquest nom, domiciliat a Martorell. La noble familia de Vilalta residia a Cardona.

Degut tal volta an aquests crescuts rèdits que haurien de pagar els singulars de Navés, y a la glànola, que en eixos temps va flagellar aquesta terra, el poble de Navés va quedar del tot deshabitat, les terres hermes, les vinyes perdudes y les cases ensorrant-se. En 1434, l'abat de Solsona Llorens va donar a Marc Vila, oriundo de Tanttallatge, el castell, ab totes les seves cases y terres, pera que les cultivés y proveís a que les cases no's destruissin més, procurant posar teulada y sostre a totes les que la tenien ensorrada, prohibint-li tallar arbres abans de que vinguessin a la talla, y sols l'imposà'l dret d'estàtica y el cens anual de deu sous².

broto — Jacobus Raym. capellanus de nauaes qui hoc scribi feci et hoc sig ✠ num appossuit».

Lloc y plec citats, núm. 818.

1) Lloc citat, núms. 814, 815, 816 y de 819 a 832.

2) «Nouerint vniuersi Quod Nos Laurencius dei, gracia Abbas Monasterii ecclesie beate Marie ville Celsone, ordinis sci. Augustini vrgellensis diocessis. Attendentes, quod Castrum nostrum de Naues, videlicet domos ipsius Castri,

Aixís com als primers sigles de la Reconquesta per la paraula Navés s'entenia la gran comarca dels Plans de Navés, en el present document y en nostres dies sols s'entén lo que es avui parroquia

terras, et possessiones, dirruuntur, propter hoc, quod diu est, quod in ipso Castro, et domibus ipsius Castri, nullus stetit, nec adhuc stat aliquis, qui ipsum Castrum, et domos ipsius, ac terras, et possessiones eius teneat, et condirectet, et nisi prouideretur in maiori dirruicione venirent. Ideo Nos videntes, et prospicientes in han parte, comodum et utilitatem, dicti Castri, domorum, et possessionum eiusdem, ac nostri, et successorum nostrorum, et Monasterii nostri predicti, Cum hoc presenti publico instrumento vbique valituro et duraturo, a presenti die, per totam vitam nostram, dum tamen Abbas predictus vixerimus. Damus, et stabilimus vobis Marcho vila, oriundo parrochie de la tentelaya, et vestris, per dictum tempus, Castrum predictum de Naues, cum domibus, terris, et possessionibus suis, ac vineam, et ortam ipsius; Hanc autem donacionem, et stabilimentum de dicto Castro cum suis domibus, et terris, ac vinea, et orta predictis, facimus vobis dicto Marcho, et vestris, per dictum tempus, sicut melius dici potest, et intelligi, ad vestrum, et vestrorum saluamentum, et bonum intellectum. Tali videlicet modo, pacto, et condicione, et cum retencionibus infra scriptis, quod per dictum tempus teneamini vos, et vestri, et habeatis tenere condirectas domos ipsius Castri, videlicet cohopertas, et sostres, eiusdem, ac terras, et possessiones, vineam, et ortam, predictas, laborare, agricultare, et excultuare, ad consuetudinem boni laboratoris, et meliorare, et seminare, et non in aliquo deteriorare, nec scindere de arboribus que possent venire in talam, Item retinemus quod quando, et quociescumque, nos contingerit, ire ad dictum Castrum, habeamus nos, et nostra familia, et comitiua, statcham in dicto Castro, et domibus eiusdem. Et eciam retinemus, quod vos, dictus Marchus, et vestri tenentes dictum Castrum, vt superius distingitur, teneamini, et habeatis nobis dare, facere, et prestare Anno quolibet, in quolibet festo natalis natiuitatis domini per totum dictum tempus decem solidos barchinonenses de terno, pro censu. Et teneatis emparam, et emparas Anno quolibet nostri, in predictis terris, possessionibus, vinea, et orta, racione dicti census. Et sub dictis pactis, modis, condicionibus, et retencionibus, promittimus vobis dicto Marcho, et vestris predictum stabilimentum, et donacionem, et alia predicta, prout superius dicta sunt, et per dictum tempus, facere, habere, et tenere, et in pace possidere contra cunctos, ante causam, in causa, et post causam, nostris, et Monasterii nostri predicti, propriis sumptibus, et expensis, Et de predictis donacione, et stabilimento, inducimus vos dictum a captatorem, et vestro. cum hac carta, in veram, plenam, et corporalem possessionem pleno iure, ad habendum, tenendum, et inde omnes vestras et vestrorum voluntates per dictum tempus faciendas. Et pro predictis omnibus et singulis, et firma, et legali euiccionem, et expensis circa euiccionem factis, obligamus vobis dicto a captatori, et vestris, omnia bona nostra, et dicti nostri monasterii mobilia, et immobilia, vbique sint tam habita, quam habenda, Et Renunciamus omni iuri contra hec facienti. Quibus consencio ego dictus Marchus vila, et fateor predicta fore vera, et ea servare, tenere, et complere, promito. sub obligacione omnium et singulorum bonorum meorum, tam habitatorum, quam habendorum, Et ut predicta omnia, et singula maiori gaudeant firmitate, juro, ad dominum deum, et eius sancta Quatuor euangelia, coram

de Navés, encara que'l districte municipal comprèn les parroquies de Navés, Besora, Apeà (aquesta es ajuda d'Els Torrents), Busa, Valldora, Linya, Pegueroles y part de les de Sant Feliu y Sorba.

JOAN SERRA Y VILARÓ, PBRE.

(Continuarà)

me posita, et corporaliter per me tacta, ac eciam, in manibus et posse venerabilis johannis luparie Regentis bajuliam in dicta villa Celsone pro honorabili johanne de luparia bajulo dicte ville, in iurisdictione reuerendi domini Abbatis, homagium ore, et manibus comendatum presto, de essendo bonus, legalis, et fidelis, dicto Reuerendo domino Abbati, et suo Monasterio, per totum dictum tempus, Quod est actum in palacio Monasterii ecclesie beate Marie ville Celsone, die Tercia mensis febroarii, Anno a Natiuitate domini Millesimo Quadringentessimo Tricesimo Quarto. Sig ✠ num nostri laurencii Abbatis predicti, Qui hoc laudamus concedimus, et firmamus, Sig ✠ num Marchi vila consencientis predicta, qui hoc laudo, concedo et firmo, ac vt predictur, juro, et homagium presto. = Testes huius rei sunt, johannes de casamigana parrochie dela tentelaya. Petrus dargilagues, parator pannorum lane, et Martinus morraylla sartor ville Celsone habitatores. = Sig ✠ num mei jacobi darrot presbiteri notarii publici ville Celsone, auctoritate Reuerendi domini laurencii dei gracia Abbatis Monasterii ecclesie beate Marie ville predictae, Qui predictis interfui, hecque scripsi, cum supposito in linea sextadecima vbi ponitur, nostra, et clausi: — ».

Lloc citat, núm. 833.

REVISTA DE REVISTES

Butlletí del Centre Excursionista de la Comarca de Bages, Janer de 1909.

Excursió a les Illes Balears, ressenya, per en J. Perera; *Retaule de la Santíssima Trinitat de la Seu de Manresa*, per J. Sarret; *Calendari Folk-lòric de la Comarca de Bages*; y una ressenya de la vetllada rondallística a càrrec de n'Aureli Capmany.

Boletín de la Sociedad Castellana de Excursiones, Abril de 1909.

Publica les continuacions dels treballs: *Las antiguas ferias de Medina del Campo*, de C. Espejo y J. Paz; *Por tierras de Flandes*, de F. Fernández y Alejandro; *Los Calderones y el monasterio de Nuestra Señora de Portaceli*, de J. Martí y Monsó; *El linaje de los Cisneros*, de L. Pérez Rubín; y altre sobre'l *Retablo de Santa María de Mave (Plasencia)*, per L. Huidobro y Serna.

Boletín de la Real Academia de Buenas Letras, Janer-Març de 1909.

Un nou segell de la comtessa Dona Aurembiax, per F. de Sagarra; *Itinerario del rey Alfonso III de Catalunya*, per Joaquim Miret y Sans; *La descripció de Catalunya del P. Diago*, per E. Moliné y Brasés; *Introducción a la lectura de unos fragmentos de la Fiameta y Decamerone*, per I. Bonsoms.

Boletín de la Real Academia de l'Historia, Abril de 1909.

Estudios de Códices Visigodos, per Guillermo Antolín; *Marruecos*, per E. Bonelli; *Miliarios inéditos de Tordana*, per F. Fita; y les seccions de Varietats y Noves.

Butlletí del Centre Excursionista de Lleida, Octubre de 1909.

Al Cogul!, per M. Herrera y Gés; *Les pintures de Cogul*, per H. Breuil; *La fonètica catalana de Schädcl*, per E. Arderiu; *Bibliografia*.

Boletín de la Real Sociedad Geográfica, Janer-Març de 1909.

Bulgaria, conferencia per Joaquim de la Llave; *Excursiones en la provincia de León*, per Joaquim de Ciria y Vinent; y *Descripción de España por D. Fernando Colón* (manuscrit). Publica també diversos gravats.

Mitteilungen des D. und O. Alpenvereins, 15 de Maig de 1909.

Gesänse-Bergfahrt, per K. Plaichinger; *Eine Pfingsttur in den Vorbergen des Himalaja*, per R. Hubert Sattler; *Südtiroler Waldwirtschaft*, per R. Klebelsberg; y la secció de *Verschiedenes*.

Touring, Maig de 1909.

Il Petrarca viaggiatore, per F. Pastonchi; *Nell'interno di Castel Sant' Angelo*, per L. V. Bertarelli; *Il porto di Mantova*, per Mario Beretta; y molts altres treballs y notes interessants.

Bulletin Pyrénéen, Abril de 1909.

Les officiers topographes aux Pyrénées, per H. Beraldi; *A nos montagnes*, pel Vte. Salignac-Fénelon; *Mes courses aux Pyrénées*, per H. Durand; *Études glaciaires dans les Pyrénées*, per L. Gaurier; *Promenade en Aragon*, per P. de Joinville; y la Crònica de les diverses societats federades.

Bulletin de la Section du Canigou, Març de 1909

Le comte Russell, pel Cte. de Saint-Saud; *Au Canigou*, per A. Barenne; *De Puigcerdà a Ripoll y Vich*, per F. Albar; *Autour du Roc Mousquit*, per J. Eyssartier; *Le plateau de Roque-Rouge*, per P. Assens; y les seccions de varietats y oficials.

La Montagne, Maig de 1909.

L'arête de Gaube du Vignemale, pel vescomte Jean d'Ussel; *Sur l'usage du ski*, per R. Gelinet; *La légende du Pont de l'Ouselette*, per David Martin; *Pour des fêtes alpestres*, per A. L. Meurice; y les seves acostumades Cròniques y Seccions de Bibliografia y Meteorologia.

També s'han rebut *Hojas Selectas, Estudios Universitaris Catalans y Revista Musical Catalana*, de Barcelona; *La Revista Montserratina*, la de Menorca y *l'Arqueològica Luliana*, de Palma; les de la *Sociedad Aragonesa de Ciencias Naturales, de Historia y Geografia del Bajo Aragón*, y la de *Geografia Comercial y Mercantil*, de Madrid; *L'Escursionista*, de Turin; *Bulletin Hispanique*, de Burdeus; *Revue Catalane*, de Perpinyà; *O Instituto*, de Coimbra; *The Japanese Alpine Journal*, de Yokohama; *Tijdschrift van het Koninklijk Nederlandsch Aardrijkskundig Genootschap*, de Leiden; l'anuari *Svenska Turist Foreningen*, de Stokolm; y algun altre. — E. V. R.

CRONICA DEL CENTRE

MAIG DE 1909.

SECCIÓ D'ARQUITECTURA

VISITES. — Durant aquest mes dita Secció ha realisat les següents visites:

Dia 1: A la Casa de Convalescencia de l'Hospital de la Santa Creu.

Dia 5: A l'Observatori Meteorològic del Tibidabo, dirigit pel senyor Comas y Solà.

Dia 8: A l'obra en construcció del senyor Milà y Camps, que, baix la direcció del senyor Gaudí, s'està edificant al Passeig de Gracia.

Dia 15: Als tallers de ceràmica del senyor Orriols.

Dia 22: A una obra en construcció dirigida per l'arquitecte senyor Vinyals.

Totes elles s'han vist molt concorregudes, principalment la visita a l'Observatori Fabra.

SECCIÓ DE FOLK-LORE

El dia 5 el professor D. Joan Palomba, d'Alguer (Sardenya), donà una interessant conferencia tractant de *Folk-lore alguerès*, en la qual feu veure d'una manera especial y remarcable'ls usos y costums d'aquells catalans de l'altra part del Mediterrà, moltes d'elles en nostra terra passades ja a l'història, quan en aquella petita ciutat catalana d'Alguer se conserven ben

vives encara. S'ocupà al propi temps de les seves supersticions y literatura popular, cançons, etc., presentant algunes mostres de lo que ella es, de son valor y importància.

El dia 8 D. Miquel S. Gatuellas donà sa segona conferència de *La raça gitana*, tractant dels usos, costums y supersticions de la mateixa. Començà fent una extensa disertació sobre les diferents maneres de dir la bonaventura, y especialment entretenint-se en la més coneguda, o siga la quiromància o art d'endevinar per medi de les ratlles de la mà. A continuació parlà de les diferents costums y supersticions, començant pel naixement dels infants, els oracles d'amor, les varies creencies que tenen per les festivitats de Sant Jordi, Pasqua, etc.; algunes de les quals són molt semblants y altres iguals a les que nosaltres tenim per la nit de Sant Joan, acabant amb la narració d'una mena de representació dramàtica que'ls gitanos nòmades hongaresos de Transilvania fan pel dilluns de Pasqua florida, la que ve a esser llur festa de primavera.

A l'acabament, la professora senyoreta D.ª Maria de la Concepció Compte executà al piano quatre hermoses dances gitanes de Brahms y Karoly, les quals obtingueren una justa interpretació.

El dia 22 el citat senyor Gatuellas donà la tercera conferència de *La raça gitana*, continuant la descripció dels usos y ocupant-se de les creencies sobre les fades, les bruixes y els dimonis.

Acabà ocupant-se detingudament de llurs creencies respecte als morts y les pompes fúnebres que celebren. En dita conferència féu un petit coteig de totes llurs principals costums amb algunes de les religions de l'antiguetat, posant en evidència lo dit en la primera, que donà'l propi conferenciant, de que encara que'l gitano té un mateix origen, en cambi la seva raça no es més que una barreja de moltes races distintes.

Tant aquesta com les anteriors conferències anaren ilustrades amb projeccions fotogràfiques.

RESSENYES D'EXCURSIONS

Durant les sessions dels dies 7 y 14 nostre consoci D. Lluís Llagostera va donar dugues interessantíssimes conferències ressenyant unes excursions per ell y altres companys realitzades durant son *Viatge a Suïça*, l'estiu passat; detallant la seva *Ascensió al Breithorn de Fermatt* (4.170 m. d'alt.), la qual començarem a publicar en el nombre vinent.

El dia 21 D. Francesc Gual va presentar una vistosa y nodrida col·lecció de clixés fotogràfics obtinguts en son *Viatge pel nord d'Itàlia*, qual itinerari anà descrivint minuciosament.

El dia 28 D. Francesc Carreras y Candi llegí son treball *Una excursió*

artística a la ciutat d'Osca, presentant tot lo que de més notable enclou aquella antiga població, rublerta de records històrics y de monuments arquitectònics. Les projeccions fotogràfiques que's presentaren ho eren de clixés de nostre bon amic en Juli Soler y Santaló.

CURSET DE FOTOGRAFIA

Durant els dies 6, 13 y 27 del corrent el conegut fotògraf D. Adolf Mas ha continuat les seves lliçons, començades el mes passat. Aquest curset, que's veu molt concorregut, resulta altament pràctic y instructiu. Com a complement, el dia 30 al matí va fer-se una visita al Laberinte, l'hermosa finca que'l senyor Marquès d'Alfarras té a Horta, aont s'obtingueren gran nombre de clixés fotogràfics, seguint els procediments y les indicacions del senyor Mas.

CONVERSES D'ARQUEOLOGIA

En els dies 3, 10, 17 y 24 del mes que hem acabat, D. Pelegrí Casades y Gramatxes ha donat les lliçons números CXI, CXII, CXIII y CXIV del curs d'Arqueologia que ve explicant, tractant en totes elles del resum de la Grecia arcaica o primitiva. Dites conferencies han sigut, com de costum, acompanyades amb una serie de projeccions fotogràfiques.

NOVES

En el Concurs-Exposició de Fotografies organiat pel «Centre Excursionista de Lleida», de que parlàrem en el nombre passat, han obtingut dos primers premis nostres consocis D. Joaquim Morelló y D. Juli Soler y Santaló per llurs respectives coleccions de la Vall d'Aran.

Durant aquest mes que acabem de transcórrer han visitat nostra ciutat dos agrupacions ben nombroses d'excursionistes de la «Société des Excursionistes Marsellaises», que visitaren nostre local y que foren saludats per una representació del CENTRE, canviant-se ab dit motiu frases d'afecte y companyerisme entre les dugues entitats.

Definitivament ha quedat fixat el lloc ont l'any vinent haurà de celebrar-se'l Gran Concurs Internacional d'Esports d'Hivern. Aquest, com ja diguerem, ha d'efectuar-se al Pireneu, segons acord del Club Alpi Francès y de la Federació de Societats Pireneïstes, havent-se escullit a dit objecte les poblacions d'Eaux-Bonnes y Cauterets y la data del 22 al 27 de Janer vinent.

El proper Congrés de la Federació de Societats Pireneïstes tindrà lloc el dia 1.er d'Agost vinent a Bagnères-de-Bigorre. Ab aquest motiu s'estan

preparant a dita població grans festes y diverses excursions per sos encontorns y comarcades veïnes. La Companyia del Midi farà la reducció d'un 50 per 100 en els bitllets de la seva línia, valeders del 30 de Juliol al 15 d'Agost. En nostre CENTRE s'admeten inscripcions fins el 15 de dit mes de Juliol.

El dia 23, y organitzat pel CENTRE, va tenir lloc el primer Torneig Català de Foot-ball, prenent-hi part tots els clubs seniors inscrits en la Federació Catalana de Clubs de Foot-ball, y resultant guanyadors de les medalles ofertes els jugadors del *team* Barcelona.

Dintre breus dies se reprendran les obres del Xalet-refugi d'Ull de Ter, procedint-se al seu acabament y definitiva instal·lació. La festa inaugural del mateix se celebrarà a mitjans del proper Juliol, quedant després ja obert al públic. En el número vinent donarem més detalls.

NOTA. — Per exigència de compaginació retirem d'aquest número la ressenya del Congrés Pireneista de Tolosa, que ja tenim composta.

SECCIÓ METEOROLÒGICA

ESTACIÓ METEOROLÒGICA DE VIELLA (VALL D'ARÀN)

RESUM DE LES OBSERVACIONS DEL MES DE MAIG

TEMPERATURES (a l'ombra)				PRESSIONS BAROMETRIQUES A 0º Y AL NIVELL DEL MAR	
MITGES MENSUALS		MAXIMA	MÍNIMA	MITGES MENSUALS	
8 MATÍ	8 TARDA	EN 24 HORES	EN 24 HORES	8 MATÍ	8 TARDA
11º.6g	11º.20	29º.1 (dia 24)	— 1º. (dia 3)	765º0 mm.	765º9 mm.
ESTAT DEL CEL			Dies serens . . . 6 » nuvolosos. . . 10 » coberts. . . 15	Dies de pluja. . . . 19 » de neu . . . . . 0 » de glaçada . . . . 1 » de calamarsa . . . 0	
TOTAL DE PLUJA MENSUAL: 66'5 mm.				VENTS DOMINANTS	
» DE NEU		» 0 »		8 MATÍ	8 TARDA
				NE	Calmes

J. S. S.

El CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA sols se declara responsable de lo contingut en la *Secció Oficial* del seu BUTLLETÍ, deixant íntegra als respectius autors la responsabilitat dels treballs firmats.